

suk: kimmeriok, cimbrok. — A 104. db. végén levő kifejezést jobb elhagyni, mert az egész tartalmat comicussá teszi. — A 142. dbban különös kifejezés ez: el ne hidd (bizd) magadat, melynek aligha felel meg a jegyzetbeli «in animm induco». — Az apud-ot is ajánlják (2.) a szerzők városnevek mellett; pedig az «ad» használtabb. (Nb. Dávid Herodotos-szemelvényeiben is mindig apud van.) — Nem helyes a «(vir) celeberrimus», szintűgy a «notatio» sem ajánlatos «jellemzés» értelmében (26.), sem a «sensus» «értelem» jelentésben (többször). — A 35. 74., 70. stb. §§-ban olvasható «auctore, teste aliquo» iránt alapos kétséget fejezem ki s utalok Krebs-Allgayer «auctor» szavára, meg Vagács 306. dbjának 3. jegyzetére. — «Tum temporis» sem ajánlatos. — «Mandatu» talán sajtóhiba, de néhányszor következetesen így fordul elő. — «Sponte» (77.) magánosan alig helyeselhető. — «Rationarium» (116.) helyett is jobb más szót keresni. — «Compressus» h. «compressio» kell. — Alig állhat meg «reliquiæ» «romok» értelmében és «ignoro» (148.) «nem törődöm» jelentésben. — Egyébként a jegyzetek igazi classicitásra törekszenek, s csak néhol lehetne rövidebb kifejezést is használni, pl. az epizód helyett (25.) digressio-t, a mint hogy Pirchala is ezt használja. — Sajtóhiba alig van. (Chrises.)

Meglehet, hogy aprólékos megjegyzéseimmel a kákán csomó-keresés vádját vontam magamra; de vigasztal az a tudat, hogy szeretettel foglalkodtam a szóban levő munkával.

Mondhatom, sokat tanultam az érdemes szerzők művéből. Olvasása arról győzött meg, hogy nagy önbuzgalommal, nagy fáradtsággal készült. S ha véleményt kell róla nyilvánítanom, azt mondom: az olvasott auctorokhoz ily szorosan alkalmazkodó s tanárra és tanítványra egyaránt igen hasznos gyakorlókönyvünk a 7. és 8. osztály számára még nincs.

A könyv kiállítása nagyon szemrevaló.

Pannonhalma.

BÓDISS JUSZTIN.

Télfy Iván, Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás.

Akadémiai érték. a nyelv- és széptudományok köréből. Budapest, 1890. 73 l.

Érdemes veteránunk utolsó jelentését az újgörög irodalom nevezetesebb termékeiről 1887-ben adta ki. Ezuttal tehát az 1887 óta nyilvánosságra került főbb munkákat ismerteti nyolcz fejezetben a következő címek alatt: 1. classica és modern philologia; 2. encyclopædia; 3. föld-, néprajz és statisztika; 4. hadi tudomány; 5. jogtudomány; 6. közoktatás; 7. szépirodalom; 8. történelem.

Az első fejezet érdekesebb cikkei közül kiemeljük Korais Adamantios (élt 1748—1833) életrajzát *Therianos Dénestől* (Triest, 1889—

1890), a ki e kiváló férfit nemcsak mint a hellén nyelv és irodalom reformátorát, hanem mint a görög nép politikai feltámadásának egyik előkészítőjét is mesteri jellemzéssel mutatja be. *Typaldos János* a híres gortyni törvénytábláról írt értekezést (Athén, 1887), melyben sok helyt az eddigiektől eltérő megfejtését adja a kétes helyeknek. *Hatzidakis József* a krétai Herakleum városában fennálló múzeumot ismerteti (Herakleum, 1888) s a nem rég felfedezett Ilithya barlangját, melyről már az Odyssea (XIX. 185—187.) is említést teszen. *Az athéni archaeologiai társaság* 1888-ban kiadta jelentését 1887-iki munkásságáról, a mely idő alatt ásatásokat rendezett az Akropolison, Eleusisban, a bœotiai Oropos közelében, Mykénében, Epidaurusban. *Misztriotis György*, athéni egyetemi tanár 1888-ban bő bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta Sophokles Aiaxát, a mi éles polemiaira adott okot közte és német bírálója, Wecklein közt (l. a Berliner Philologische Wochenschrift 1889 október 19-iki és a Παλλυγενεσία 7687. és 7689. számait). *Oekonomopoulos Dénes* »Alexandriai ékesség vagy az Alexandriában virágzott hellének és hellenisták táblái» czím alatt Alexandria irodalmi életét rajzolja 331-től Kr. e. 645-ig Kr. u. (Alexandria 1889). *Papadimitrakopoulos Tódor* a hellén nyelvnek erasmianus kiejtése ellen írt (1889) s főleg Blass Frigyesnek ide vágó ismeretes munkáját igyekszik megczáfolni. *Hellas* czím alatt az amsterdami philhellen egyesület 1889 óta egy évnegyedenként megjelenő folyóiratot bocsát közre Müller tanár szerkesztésében, melynek bevallott célja, Hollandiában az erasmusi kiejtést megszüntetni s helyette a jelenkori hellének kiejtését behozni; a cikkek, melyek jó részt e tárgy körül forognak, görög, angol, francia, német és olasz nyelven vannak írva.

A második fejezet *Politis* nagy encyclopædiai lexiconáról szól, melynek kimerítő és alapos cikkei az ismertető nagy dicséretben részesíti.

A harmadik fejezetben minket csak két mű érdekelhet, *Lampridis* epirusi tanulmányai (Athén, 1887—1888) és *Oekonomopoulos Dénestől* Leros szigetének leírása (Athén, 1888), melyek a földrajzi és ethnographiai részeken kívül becses népköltészeti adalékokat is nyújtanak.

A negyedik fejezetben csak egy műről van szó, *Kallaris Konstantin* főhadnagy Περί τακτικής πολιτορκίας παρ' ἀρχαίοις (Athén, 1888) czímű munkájáról, mely bővebben tárgyalja Platónnak Thukydidesnél és Massiliának Julius Cæsarnál (De bell. civ. l. II.) leírt ostromát.

Az ötödik fejezetből *Montferratos Antal* »Elogia Leonis et Constantini» czímű munkáját emeljük ki, mely Athénben 1889-ben jelent meg s a nevezett császárok törvénytábláit tartalmazza, egy, az athéni könyvtárban őrzött XVI. századbeli codex után.

A hatodik fejezetben a *Parnassos* népnevelő egyesület 1884—1888.

évi működéséről szóló jelentése ragadja meg figyelmünket (Athén, 1889), mely érdekes világot vet a mai görög népoktatás állapotára.

A hetedik fejezetben ott találjuk *Lelékos Mihály* 'Επιδόριον (Athén, 1888) című munkáját, mely kiadatlan népdalokat és népies közmondásokat tartalmaz, *Milton* Elveszett paradicsomának *Kasdaglis Sándortól* való fordítását (1887), *Martzókis Endrének* 'Ο γούμενος τῆς 'Αναφωνήτρας (A boldogságos szűz zárdájának főnöke, Athén, 1889) cz. népnyelven írt költeményét, melyből Télyf tíz lapnyi fordítást közöl, a mi ugyan teljesen fölösleges; *Hamerling* Aspasziájának *Konstas Lysandertől* való (Athén, 1888—1889) fordításából pedig eredetiben közöl hosszabb helyet annak a bebizonyítására, hogy a mai irodalmi nyelv mily közel áll Xenophon nyelvéhez.

A nyolczadik fejezetből kiemelhetjük *Rankavis Kleon* a hellenismus erejéről (Philippopolis, 1889.) tartott felolvasását, melyben tanulságos visszapillantást vet a hellenismus ókori történetére is.

Miután az egészen végig mentem, eszembe jutottak boldogult Ábel Jenő szavai, melyekkel Télyf «Jelentés új hellen munkákról» (Budapest, 1887.) cz. akadémiai értekezésének ismertetését végezte: «Köszönettel tartozunk Télyfnek, hogy nem szűnik meg az úgjörög irodalom termékeinek ismeretét hazánkban terjeszteni. Nem hiszem, hogy volna Görögországon kívül ország, a hol az úgjörög irodalom összes jelentékenyebb termékeit oly hosszú idő óta s oly kimerítően ismertették, mint azt nálunk Télyf teszi». (Egy. Phil. Közl. 1888. 87. l.) E köszönetnyilvánításhoz mi is szívesen csatlakozunk, de két megjegyzésünket most sem hallgathatjuk el: először, hogy Télyf itt-ott néhány dicséret szót odavet ugyan, de érdemleges kritikát még a szorosán classica-philologiai tárgyú munkáknál sem gyakorol; másodsor, hogy egészen eltéved a részletekben, a könyvczímek és a tartalom felsorolásában, de általánosságban sehol sem szól a tudományok egyes ágaiban és az irodalomban uralkodó vagy egymással küzdő áramlatokról, ezeknek a többi európai irodalmakhoz való viszonyáról; pedig e nélkül se összefüggő képet, se ítéletet nem alkothatunk magunknak az úgjörög irodalom mai állásáról és jelentőségéről.

Az utolsó rész a hellén nyelvtanításról szól. Ezzel az egész fejezettel, hogy az igazat minden hímezés-hámozás nélkül megvalljuk, sehogy sem vagyunk megelégedve. Először is azzal vádolja a gymnasiumi tanárokat, hogy a hellén nyelvet holtnak hirdetik s az ellenkezőnek bebizonyítására idéz saját munkáiból 11-et, melyek a nélkül is közkezen forognak. Nos hát mai nap már nincs oly görög nyelvtanár, a ki az iskolában legalább néhány szót ne szólna e nyelv történetéről s ki ne emelné, hogy a mai hellén irodalmi nyelv milyen közel áll a régi attikai dialektushoz. Áttér azután Télyf legkedvesebb témájára, s

követeli, hogy a görögöt «mint élő nyelvet az élő hellen nemzet kiejtése szerint a legszükségesebb, legrövidebb és legvilágosabb nyelvtani szabályokkal s az ezekhez alkalmazott példákkal tanítsuk, hogy később a tanuló, akár belép az egyetembe, akár nem, az életben is hasznára fordíthassa; mert *non scholae, sed vitae discimus*. Akkor nem lesz szükség a gymnasiumban 4—5 órát a hellen nyelv tanítására fordítani, *hanem elegendő lesz hetenkint legfőlebb két óra*». Hiszi ezt Télyf? Hiszi, hogy a mostaninál kevesebb idő alatt boldogulhatnánk az újjörög orthoepiával s hogy megtaníthatnók valaha a magyar fiút a *ö* és *ö* helyes kiejtésére?

Kikel azután volt tanítványai ellen, mert «fájdalom, ezek közül sokan, midőn tanárokká lettek, *becsületszarok megszegésével* az erasmusi kiejtéshez csaptak át, részint, mivel azt könnyebbnek tartották, részint, mivel a gymnasiumi igazgatók s kerületi főigazgatók rájuk parancsoltak».

Ez már kissé sok! Legalább a becsületszó emlegetése ellen nekem is szavam van, mint a ki Télyf tanítványa voltam ugyan, de a görögöt a gymnasiumban az Erasmus-féle kiejtés szerint tanítom; mert ha volt is idő, a mikor Télyf a tanárjelöltektől ilyen nyilatkozatot követelt — a mi, ha megtörtént, nem volt egyéb jogosulatlan presszió nál — annyit tudok, hogy tőlem és ismerőseimtől hasonlót nem kívánt. Azt se hiszem, hogy az igazgatók és főigazgatók a tanárok szabadságát e tekintetben korlátozták volna; itt van pl. a nagyváradai gymnasium, a hol magam is az újjörög kiejtés szerint tanultam s a hol mai napig is úgy tanítanak, noha a rövid idővel ezelőtt nyugalomba lépett főigazgató, Petrovich Ferencz, határozott erasmianus. A kérdés különben megint aktualissá vált, mert Haris budapesti görög consul memorandumot intézett a közoktatási miniszterhez, melyben felszólítja, hogy intézzen kötelező rendeletet az összes gymnasiumok görög nyelvtanáraihoz az újjörög kiejtés kizárólagos iskolai használatára vonatkozólag. A miniszter e memorandumot véleményadás végett a M. T. Akadémiának, ennek első osztálya pedig a classica-philologiai bizottságnak adta ki. E bizottságban majd lesz alkalmam a kérdésben elfoglalt álláspontomat kifejteni; itt tehát az értekezésnek ide vágó részéről, mely szinte úgy tűnik fel, mint a Haris-féle indítvány előkészítése, többet nem szólok, csak arra a jellemző ellentétre hívom fel az olvasó figyelmét, hogy míg az erasmianusok a tanároknak szabad választást engedtek, az újjörög tábor képviselője már hivatalból akarná rájuk parancsoltatni az «egyedül üdvöztető» kiejtést.

Áttér végül Télyf ama kérdésre, hogy a görög nyelv mint gymnasiumi tantárgy megtartandó-e? Itt azonban, legnagyobb sajnálatunkra, megelégedett azzal, hogy az antihelléneknek az országgyűlésen szóba-

került leghaszontalanabb, legsemmitmondóbb argumentumait czáfolgassa, nevezetesen, «hogy Deák nem tanúlt görögül, mégis nagy államférfiú lett, hogy a mostani hellenekről semmi említésre méltót nem tud a történelem, hogy a hajdani hellenek jellemvonásait nem tanulhatjuk meg mai utódaiktól, hogy Szerbiában nem tanítják a görögöt, hogy a gymnasiumból kikerülő ifjak semmit sem tudnak a görögből». Azután neki megy az e dologban egészen ártatlan *Strausz Adolf* «Balkán félsziget» (Budapest, 1888) cz. munkájának, mely igazán úgy kerül ide, mint Pontius a credoba, kimutatja historiai és geographiai botlásait, hogy a következő conclusióra juthasson: «Ha tehát azok, kik a gymnasiumban történelmet és geographiát tanultak, ilyen baklövéseket követnek el a történelem és geographia ellen, sőt úgy beszélnek és írnak, mintha sohasem tanulták volna, dobjuk ki a gymnasiumból a történelmet és földrajzot is.»

Hiszen nincs könnyebb dolog, mint az ellenfél leggyengébb argumentumait kiszemelni s ad absurdum vinni; de szerény véleményünk szerint a görög nyelvtanítás ügyének csak az tehet valódi hasznos szolgálatot, a ki meggyőző, positiv bizonyítékokat hoz fel a mellett, hogy e tárgy a humanisztikus nevelés nélkülözhetetlen kelléke.

DR. NÉMETHY GÉZA.

Görög állami régiségek, a gymnasium ötödik osztálya számára. Irta *Szerelemhegyi Tivadar*, a budapesti II. ker. kir. kath. főgymn. tanára. Budapest. Grill Károly ca. és kir. udv. könyvkereskedése. 1891. Ára 68 kr. (56 lapnyi szöveg és 12 lap melléklet.)

Csinos kiállítású könyv, mely már az első tekintetre megnyeri tetszésünket. Nyomása nagyon tiszta, nem szemrontó. Sajtóhiba is kevés van benne. Szóval a kritika a kiállítás tekintetében csak dicsérettel szólhat róla.

De ha tartalmát vesszük szemügyre, önkéntelenül is Gresits Miksa jeles cikke jut eszünkbe, mely a Pesti Napló karácsonyi számának mellékletén «Tankönyveink bakteriologiája» czím alatt jelent meg. Ebben ő a többi közt ezt mondja: «Vannak oly tankönyveink, melyek kidolgozás, szerkezet, felosztás stb. tekintetében megállják a sarat, más részről azonban hemzsegnek bennök a baczillusok, akarom mondani a magyartalanságok, a helytelen szórend». — Én nyelvi szempontból akarom Szerelemhegyi úr munkáját megbirálni.

A szerző munkája előszavának első sorában azt mondja, hogy: «könyve bizonyos tekintetben úttörő munka». Ha művét a hasonló czélt szolgáló, Dr. James Gow műve után írt s miniszteri rendelettel ajánlott kitűnő munkával hasonlítjuk össze, azt fogjuk találni, hogy művének úttörő része annak rövid fejtegetéséből áll, mint fejlődött a vallás alap-